

ВТРУЧАННЯ В ЕЛЕКТРОННЕ ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Філімонов Микита Володимирович

аспірант кафедри кримінального процесу

Національний університет «Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

Докази, отримані за допомогою перехоплення повідомлень у месенджерах, електронній пошті у цифрову епоху дедалі частіше визнаються належним джерелом доказів у кримінальних провадженнях. В умовах повномасштабного вторгнення та постійних гібридних загроз національній безпеці цей аспект набуває особливого значення. Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду у Постанові від 12 червня 2024 року по справі 569/1908/23 зазначив, що «електронні (цифрові) докази, до яких належать матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані), що містяться у відкритих (інтернет, різноманітні засоби масової інформації, соціальні мережі) чи закритих мережах (приватні месенджери та телеграм- канали, особисте листування з використанням комп'ютерної техніки і мобільних телефонів, флешнакопичувачі, карти пам'яті тощо), у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог процесуального законодавства, є основними доказами у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти основ національної безпеки України» [1].

Такі правозастосовні реалії актуалізують питання щодо умов правомірності втручання у приватне електронне спілкування, які виділені у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Передусім, слід зазначити, що питання пересилання повідомлень електронною поштою в усталеній практиці Суду зазвичай охоплюються сферою дії ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

В одній із ключових справ у цьому контексті «Барбулеску проти Румунії», ЄСПЛ підкреслював, що «навіть чи можна стверджувати, що, відправляючи свої електронні листи, заявник автоматично відмовився від свого права на конфіденційність просто тому, що існувала гіпотетична можливість того, що ці електронні листи можуть бути переслані іншим або отримані владою. Швидше, вона мала обгрунтоване

очікування, що конфіденційність її комунікацій буде поважатися та захищатися» [2].

Загалом, при оцінці правомірності втручання у приватне спілкування, що здійснюється шляхом електронних мереж та його відповідність стандартам ст. 8 Конвенції, ЄСПЛ керується виробленим його прецедентною практикою триетапним тестом: 1) чи здійснюється втручання на підставі закону?; 2) чи переслідує втручання законну мету?; 3) чи є таке втручання необхідним у демократичному суспільстві ?

У контексті якості законодавства, що регламентує питання втручання в електронне приватне спілкування, ЄСПЛ особливу увагу приділяє питанням належної гарантії від свавілля. Таке питання піднімалося у справі «Екімджієв та інші проти Болгарії». ЄСПЛ визнав порушення ст. 8 Конвенції аргументуючи це тим, що «закони, що регулюють збереження даних зв'язку та подальший доступ до них органами влади, були значно покращені після того, як Конституційний суд розглянув їх у 2015 році після рішення CJEU у справі Digital Rights Ireland та інших. Однак ці закони, застосовані на практиці, все ще не мають мінімальних гарантій проти свавілля та зловживань, необхідних відповідно до статті 8 Конвенції, у наступних аспектах: 1) процедура авторизації, здається, не здатна забезпечити доступ до збережених даних зв'язку для органів влади лише тоді, коли це «необхідно в демократичному суспільстві»; 2) не було встановлено чітких термінів для знищення даних, доступних органами влади в ході кримінального провадження; 3) не існує загальнодоступних правил щодо зберігання, доступу, вивчення, використання, передачі та знищення даних зв'язку, до яких мають доступ органи влади; 4) система нагляду, як вона організована в даний час, не здатна ефективно перевіряти зловживання; 5) чинні домовленості про сповіщення занадто вузькі; 6) не здається, що існує ефективний засіб правового захисту» [3].

ЄСПЛ послідовно відстоює позицію про те, що основною гарантією від неправомірного втручання в приватне електронне спілкування має виступати судовий контроль. Втім, така гарантія має бути реальною та дієвою. У рішенні «Азер Ахмадов проти Азербайджану» було зазначено, що «оскільки таємне спостереження є серйозним втручанням у право особи на повагу до приватного життя, судовий дозвіл, що служить основою для такого спостереження, не може бути складений в таких розпливчастих термінах, щоб залишити місце для спекуляцій та припущень щодо його змісту і, найголовніше, щодо особи, щодо якої застосовується захід. У даному випадку, за відсутності ясності щодо того, який номер телефону або номери повинні бути націлені, і який зв'язок між цими номерами та особою, яку дійсно підозрюють у вчиненні кримінального злочину, слово «контакти» у рішенні від 14

березня 2008 року та умови цього рішення в цілому були занадто широкими та неточними» [4].

Формат цієї наукової роботи не передбачає більш розширеного та глибокого аналізу практики ЄСПЛ, але навіть наведені рішення дозволяють дійти висновку про те, що втручання у приватне електронне спілкування однозначно підпадає під стандарти ст.8 Конвенції. Для оцінки правомірності такого втручання ЄСПЛ керується своїм трискладовим тестом, а належною гарантією від зловживань розглядає судовий контроль.

Література:

1. Постанова Верховного Суду від 12 червня 2024 року, судова справа № 569/1908/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119741340>

2. *Barbulescu v. Romania*: Judgement of European Court Human Rights (Application № 61496/08), 05 September 2017. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-17708>

3. *Ekimdzhiiev and Others v. Bulgaria*: Judgement of European Court Human Rights (Application № 70078/12), 11 January 2022. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-214673>

4. *Azer Ahmadov v. Azerbaijan*: Judgement of European Court Human Rights (Application № 3409/10), 22 July 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-211101>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-106>

КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ ЯК ЗАСІБ РОЗРАХУНКУ У ЗЛОЧИННОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Черниш Юрій Петрович

*здобувач кафедри криміналістики, детективної
та оперативно-розшукової діяльності*

*Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Культурні цінності становлять значний інтерес для злочинного світу з ряду ключових причин. Серед таких причин можна назвати наступні:

1. Вартість та невідтворюваність об'єктів культурної цінності, адже оригінальні твори мистецтва, старовинні предмети, антикваріат та інші культурні цінності можуть коштувати мільйони доларів, що лише підсилює попит на них з боку колекціонерів, у тому числі нелегальних, і відповідно – стимулює їх викрадення та незаконний обіг;